

Այդ հարցը ունի իւր գրականութիւնը. նրա մասին Վենետիկի Մխիթարեան հայրերը, ինչպէս մեր գրականութեան շատ ուրիշ խնդիրների մասին, գրական շրջաններում ստեղծել են յայտնի աւանդութիւն, որի հերքելը որքան էլ փաստական, հեշտութեամբ տեղի չի ունենում: Յոյս ունինք, որ մեր առաջագրած խնդրում այսինքն Հ. Կ. նախագորութիւնների և գլուխների գրութեան ժամանակի հարցում կարծիքների յեղաշրջումն առաջ բերելը առանձին դժուարութիւնների չպատահի: Այդ հարցի մասին մենք կգրենք հետևեալում:

Միւսոյ վարդապետ

Տ Ա Ճ Կ Ա Հ Ա Յ Ք

Բարեգործութիւններ. Պօլսի թերթերում կարդում ենք հետևեալ կարեւոր նուիրաբերութիւնները:

Վիեննայի մէջ հաստատեալ տիկին Սղաւնի Քէրէոտէճեան, որ Աւստրիացիի մը հետ ամուսնացած է, փափաքեր է որ իւր և ամուսնոյն մահուանէն ետքը Ազգին մ'նայ տեղւոյն դրամատան մէջ ունեցած 1000 ոսկին, և այս փափաքին գործադրութեան համար այժմէն կատարուեր են օրինական գործողութիւնները:

Իզմիրի մաքրատան արկղակալ Ստեփան էֆ. ճշմարտախօսեան իւր անշարժ կալուածները 1500 ոսկի արժողութեամբ ազգին նուիրեր է: պայմանաւ որ ինքն ու ամուսին տիկինը մինչև ցմահ ստանան անոնց վարձքը:

Աղնաուրեան Կարապետ էֆ. ասկէ առաջ 1000 ոսկիի փոխատուութիւն մը պիտի ընէր եկեղեցիի (Իզմիրում) հասութարեր տուներ կառուցանելու համար և 10 տարի յետոյ իր դրամը եւ պիտի առնէր, մինչդեռ հիմա ստոյգ աղբիւրի տեղեկացանք թէ հիւանդանոցի ետեւի կողմը գտնուող ընդարձակ դեանին վրայ 30—35 տուներ պիտի կառուցանէ, որոնց համար պիտի ծախսէ 3000 ոսկիի գումար մը, թերեւս ալ աւելի: Այդ

կալուածները որ եկեղեցիի անուան վազֆ պիտի ըլլան, 500 ոսկիի չափ տարին եկամուտ պիտի բերէն, ու Ազնաւուրեան էֆ. միւթէվէլլին (խնամահալ) պիտի ըլլայ այդ կալուածներուն ցմահ: Մահուան պարագային միւթէվէլլիութիւնը պիտի վարէ տիկին Ազնաւուրեան ցմահ. անկէ ետք եկեղեցին պիտի տիրանայ այդ կալուածներուն: Կառուցուելիք տուներու եկամուտէն 100 ոսկին Ազնաւուրեան էֆ. պիտի յատկացնէ կրթական դործին, և որքան տուն որ շինուի, անոնց իւրաքանչիւրին համար 1 օսմ. ոսկի պիտի տայ ազգ. արկղին իբրեւ դեանի վարձք:

Քարոզի մրցանակ. Յարութիւն էֆ. Թաւշանջեան անուն մի վաճառական 100 ոսկի (մօտ 900 ռ.) է յատկացրել լաւագոյն քարոզներին մրցանակ տալու համար: Այդ մրցանակաբաշխութիւնը կատարուել է և հետեւանքի մասին կարգում ենք «Բիւզանդիոնում». քարոզի մրցման յանձնախումբը Ս. Պատրիարքին ընակարանը գումարելէ ետք իր տեղեկագիրը կը ներկայացնէ այսօր Յ. Իզմիրեանց դրական յանձնաժողովին: Տեղեկագրին եզրակացութեան նայելով 12 քարոզ մրցանակի արժանի դատուած են. առաջին երկուքին՝ իբր հաւասար՝ 250-ական ֆր. պիտի տրուի, Տ. Մուշեղ և Տ. Բաբգէն ծ. վարդապետներու, իսկ մնացեալ տասը 200-ական ֆր. էն մինչև 50 ֆր. պիտի ընդունին: Մրցանակ տրուած է նաև երուսաղէմի միաբաններու: Այս 12-էն զատ 6 քարոզ ևս տպագրութեան պիտի արժանանան, որմէ զիւրին է հետեւցնել թէ մրցանակի արժանի քարոզներութիւնը 18-ի հասած է:

Երուսաղէմի գործերը. «Արարատի» Նախորդ համարում մի քանի խօսքով յիշել էինք Ս. Յակոբայ վանքի տնտեսական մատակարարութեան մասին եղած տրտունջները Տ. Ղևոնդ վարդ. Մագսուդեանի դէմ, որի պատճառները այն ժամանակ դեռ պարզ յայտնի չլինելով մեզ այնքան իրաւացի չէին նրկացել միաբանութեան մի մասի գոգոհութիւնները, բայց այժմ՝ դրժբադատաբար հանգամանքները աննպաստ ցուցում են տալիս Տ. Ղևոնդ վ-ի նկատմամբ, որը ցոյց տուեց պատրիարքարանի պատուիրակ Բարդուղ էֆ. Թելեանի տեղեկագիրը. սորա երուսաղէմ ուղարկուելը անցեալ համարում յիշել էինք: Բարթոլ էֆ. Թելեանը անձամբ ուսումնասիրելով խնդիր եզրակացութիւնը ներկայացրել է Ս. Պատրիարքին: Այդ մասին «Բիւզանդիոնը» գրում է:

— Ամենապատիւ Ս. Պատրիարքը ներկայեց ժողովին երուսաղէմայ խնդրոյն ուսումնասիրութեան համար կազմուած վար-

շահան մասնախմբին յայտագիրը: Խառն ժողովը զայն նկատողութեան առնելով, իրաց վիճակին վրայ խորհրդակցելէ ետք՝ միաձայնութեամբ ընդունեց Երուսաղէմայ գործոց վրայ մասնախմբին առաջարկած ուղղութիւնը, և անոր յայտագրած եզրակացութեանց համաձայն հարկ դատեց, 1. Ստուգել պարտքին աճելուն պատճառը. 2. Երուսաղէմի մատակարարութեան իր ըստը ճիւղերով ելեմտացոյցի վերածուելը. 3. ճշտել կալուածական շինութիւններէ ապագային համար սպասուած ակնկալութիւնները. 4. Վանական վարչութեան՝ կեդրոնէն հաստատեալ կանոնադրին համաձայնելը. 5. Վանական վարչութեան կանոնաւոր կերպով վերակազմուելը. 6. Խոստացեալ համարատուութեան օր առաջ իրականացումը. 7. Երկպառակութեան սերմերի բարձումը:

Խառն ժողովն այս կէտերու գործադրութեան մասին Երուսաղէմայ ամեն. Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարք հօր աջակցելու և միաբանութեան աշխատութիւնները դիւրացնելու համար որոշեց իր կողմէ երկու ձեռնհաս ներկայացուցիչներ զրկել ի Ս. Երուսաղէմ և անոնց ընտրութիւնը թողուց առաջիկայ նստին:

Կ. Պօլսի պատրիարքարանը իւր որոշումները գործադրելու և միաբանների մէջ ծագաց երկպառակութիւնը միանգամայն վերջ տալու համար խառն ժողովի քուէարկութեամբ որոշել է Երուսաղէմ ուղարկել երկու կարեւոր հարուստ անձնաւորութիւնների — Տ. Վահրամ Երքեպիսկոպոս Մանկունուն և Տիգրան էֆ. Եռսուֆեանին:

Տ. Յարութիւն Ս. պատրիարքն և իւր կողմից միշտ հաճութեամբ է վերաբերուում կեդրոնի որոշումներին. որի մասին Բիւզանդիոն հետեւեալ տեղեկութիւններն են հաղորդում Երուսաղէմից. — «Տ. Յարութիւն պատրիարքը ի սրտէ կը ցանկայ որ օր առաջ Երուսաղէմի վանքին խնդիրները քննուին և մաքրուին, որպէս զի ինքն հանգստանայ և միաբանութիւնն հանգարտի: Ս. պատրիարքը կը փափագի որ եպիսկոպոս մ'ալ զրկուի կեդրոնէն, խառն ժողովին ըրած եօթն որոշումները ն. ամենապատուութեան մեծ ուրախութիւն պատճառեցին, որան հետեանք կարծես թէ քիչ մը հանգարտեցաւ:

Մինչ ուրախութեան մէջ էինք ի լուր ըստ վարչական արդար և Խահական որոշմանց. այս պահուս անակնկալի մը առջև կգտնուենք: Ս. Աթոռը վրդոված է և միաբանութիւնը յիշական որոշման մը կոպտսէ:

Վահրամ վրդ. հոս կհասնի առանց Ա. պատրիարք հօր հրամանին: Ղևոնդ վրդ.ի կարգադրութեամբ տեղի պիտի ունենայ կախակայեալ լուսարարապետին դալուստը»:

Բիւզանդիոնի «Թղթակցի վերջին խօսքերը մի այլ խնդրի են վերաբերում, այդ լուսարարապետի ընտրութեան խնդիրն է, որը դարձեալ կուսակցութեան կերպարանք է ստացել: Ինչպէս երևում է Ղևոնդ վարդապետի կողմնակիցներին յաջողուել է ընտրել իրենց բարեկամ Վահրամ վարդապետին այդ կարևոր պաշտօնի համար: Գորա դէմ ևս բողոքում է միաբանութեան հաշուեպահանջ մասը: Այսպէս մի երկրորդ դարձեալ կարևոր խնդիր ծագելով յուզումը աւելի է շատացել: Ա. Յարութիւն պատրիարքը խաղաղութիւն պահպանելու համար հեռագրում է Աղեքսանդրիա Վահրամ վարդապետին, ուր գտնւում էր նա, հրաժարուել այդ պաշտօնից և կամ առայժմ երուսաղէմ չգալ՝ բայց վարդապետը չէ հնազանդուում և Ղևոնդ վրդ.ի օգնութեամբ և կարգադրութեամբ մեկնում է Աղեքսանդրիայից: Այս բանի վերայ Տ. Յարութիւն պատրիարքը հեռագրով իր հրաժարականն է ուղարկում Պօլսի պատրիարքարան, որին ակնարկելով «Բիւզանդիւնը» գրում է:

Ինչպէս երէկ ծանուցինք, այս երկրորդ անգամն է որ Տ. Յարութիւն պատրիարքը կհրաժարուի վշտանալով վանքին մէջ տիրող անմիաբանութենէն: Այս տարի (1903 թ.) բարիկենդանի միջոցներն անգամ մը հրաժարեցաւ՝ երկու հատուածներուն անպատշաճ զարմանքէն զդաժեալ և այս անգամ կհրաժարի Տ. Ղևոնդ վրդ.ին, Տ. Վահրամ վրդ.ին, և իրենց համախոհներուն անհնազանդ և անկարգապահ ընթացքին իրաւամբ դադրանալով: Այս մարդիկ երբ տեսան որ լրջօրէն հաշիւ պիտի պահանջուի իրենցմէ և այլ ևս պիտի չկրնան Ա. Տեղեաց նուիրական շահերուն անունովը քնայնել հայ եկեղեցւոյ գաւառներուն խիղճը, օրէնքն իրենց ձեռքն առած և ըստ կամս կարգադրութիւններու ձեռնարկած ըլլալու են՝ առ ոչինչ գրելով նոյն իսկ ալեղարդ պատրիարքին պատուէրները: Ինչպէս Ա. պատրիարք հայրն իր հեռագրով յայտարարեց անմիջապէս ոչ ոք կրնայ կամ մտքէն կանցնէ ընդունել Տ. Յարութիւն Ա. պատրիարքը հօր հրաժարականը, բայց ամէն որ կփախազի որ օրինաւոր կարգ ու կանոն վերահաստատուի միաբանութեան մէջ, և այս ալ կեդրոնական վարչութեան որոշած կերպովը շատ լաւ կրնայ ի գլուխ հանուել:

Երուսաղէմից հաշուեպահանջ կուսակցութեան գլուխ և տնօրէն Ժողովոյ անգամ Եղիա վրդ. 23 միաբանների հետ մի

երկար հեռագրով շնորհակալութիւն է յայտնում Կ. Պօլսի պատրիարքին Ս. Յարութիւն պատրիարքի հրաժարականը չընդունելու համար:

Բուլղարիոյ եւ Ռումանիոյ բեմերը. Մօտ ժամանակներում Կ. Պօլսոյ պատրիարքարանը մի շատ կարևոր դործ յաջողեցրեց — այդ Բուլղարիոյ հայ դադթականութեան հովուութեան խընդիրն էր: Մինչև այժմ այդ թեմը կառավարուում էր այցելու հովիւներով. որ այնքան ցանկալի հետևանք չէր ունենում թեմական գործերի նկատմամբ: Ս. Պատրիարքը տոկուն և խելօք գործունէութեամբ յաջողեցաւ մնայուն առաջնորդութիւն հաստատել այդ վիճակի համար: վիճակային կանոնաւոր ժողովներով առաջնորդ ընտրուեցաւ Տ. Ներսէս եպ. Ասլանեանը, որ շուտով իւր պաշտօնատեղին պիտի գնայ:

Այդ յաջող փորձից ոգևորուած պատրիարքանը ձեռնարկում է և Ռումանիոյ թեմը հաստատուն առաջնորդութեան վերածել, բայց այստեղ գործը մի քիչ դժուարութեան է հանդիպում, որ բացատրում է սուրհանդակը հետևեալ կերպով:

— Ռումանիոյ մայրաքաղաքին Պուրէշի հայ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան նախագահ պ. Դանիէլ Յովակիմեան՝ իմանալով որ պատրիարքարանը վերջին օրերս փոյթ կը տանի՝ ինչպէս Պուլգարիոյ, նոյնպէս Ռումանիոյ հայոց համար մնայուն առաջնորդութիւն մը հաստատել և տեղական կառարութեան ալ վաւերացնել տալ, շրջաբերական մը խրկեր է Ռումանիոյ գլխաւոր քաղաքներու հայոց հոգաբարձութեանց, գանգատեր է պատրիարքարանի այդ հոգածութեան դէմ, յորդորեր է չընդունել մնայուն առաջնորդութեան հաստատութիւնը, և յիշատակել է թէ պատրիարքարանը ունի հինաւուրց անօրինութիւն մը, որ է Ռումանիոյ հայոց համար մնայուն առաջնորդութիւն չհաստատել, այլ երբեմն երբեմն եկեղեցական մը զրկել առ ժամանակեայ հովուութեան համար: Այս շրջաբերականին հեղինակ Յովակիմեան պ. Դանիէլ 20 տարի է ի վեր Պուրէշի հայոց եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան աթոռը բռնակալած ուղածին պէս կը վարուի և 100,000 ֆրանկ գրպանած է: Այս անձն է որ վերջերս եկեղեցւոյ մէջ ծանր անկարգութեանց ալ պատճառ եղաւ: Այս կարգի անձեր են որ այլ և այլ մեջոցներով կը խուսափին համարատուութենէ, ու արգելք կըլլան Ռումանիոյ առաջնորդութեան կազմակերպուելուն. սակայն կը յուսանք թէ պատրիարքարանը պէտք եղած բանակ-

ցութիւնները լրացնելով առաջնորդական ընդբութիւնը գլուխ կը հանէ:

«Մշակի» վանի թղթակից հետեւեալ մի քանի կարեւոր տեղեկութիւններ է տալիս տեղւոյն կրթական և այլ գործերի մասին:

— Մեր երկրի կրթական գործը դրէթէ նոյնութեամբ կը շարունակուի. ծխային վարժարաններու վրայ այս տարի կեդրոնական մալ աւելցաւ, որուն համար խիստ ընդարձակ շէնք մը շինուած է այս տարի: Շէնքը այնչափ ընդարձակ է որ 400 աշակերտի ալ կը բաւականայ. թէև 70—80 աշակերտ հաղիւ կայ այժմ, որոնք դարձեալ տան մը մէջ կը նստին:

Վարազայ որբանոցը կարմրաւորին հետ միանալով՝ այժմ ունի 50-ի չափ որբեր, որոնց տեսուչն է Շաքարեան Պ. Գէորգ: Մտադրութիւն կայ նաև ուրիշ մասնագէտ ուսուցիչներու յաւելման. նա և յառաջիկայ դպրոցական տարեշրջանին ընծայարան մալ վրան աւելացնելու խօսք կայ և այս ամէնը այժմ կը հոգացուի առաւելապէս վանքին հասոյթներով, որ տարուէ տարի աւելնալու վրայ են:

Տեղւոյս էաթողիկէները այս տարի իրենց երկու վարժարանները գոցեցին, արական որբանոցի որբերն ալ 20-էր տասնի իջուցին: Ասոնք հիմա սկսած են ուժ տալ նեստորական ժողովրդին, իբրև մրցակից իրենց դէմն ունենալով Ամէրիկեան և անգղիական միսիօնարներ, որոնք այժմ հոս կը գլուխուին և նեստորական տղաներէ որբեր հաւաքած են:

Ամերիկեան միսիօնարներն ալ իրենց գործերը կը շարունակեն նոյնութեամբ: Ծերունի դօբթ. Բէյնօլդս իր տրամադրութեան տակն ունի 3—400 երկսեռ որբեր, որոնց մեծ մասը գերմանական ըլլալով վերջերս անջատուեցան և գատ շէնքի մը մէջ կըննամուկեն երեք գերման. օրիորդներէ: Իսկ անգղիական որբերը ամերիկեանին հետ խառն կը գտնուին դեռ: Այս տարի միսիօնարները հաղար հոգի պարունակելու չափ մեծ ու փառաւոր ժողովարան մը շինեցին մօտակայ Կորըժոնց այգիին մէջ, որուն ծախուց մասնակցած է և ընիկ ժողովուրդը, տալով իբր 200 լիւրայ: Հսկայ հողմաշարժ միջենամալ Ամերիկայէն բեքած ըլլալով հոստատած են իրենց շրջափակին մէջ:

